

"Ελευθώ"

Σοφία Μαυροειδή-Παπαδάκη, Ποιήτρια-Λογοτέχνις.

Ανατύπωση από το 1ο τεύχος του "ΕΛΕΥΘΩ" (Νοέμβριος-Δεκέμβριος 1957), όταν η αείμνηστη ποιήτρια και λογοτέχνις συχνά αρθρογραφούσε στο περιοδικό μας.

Κάτω από έναν ψηλόκορμο θαλερό φοίνικα, στο νησί, που για χάρη της στερεώθηκε στο βυθό της θάλασσας κι από Αστερία έγινε Δήλος, η Λητώ υποφέρει με καρτεριά τους πόνους του τοκετού, που τη βασανίζουν εννιά μερόνυχτα. Οι νεράιδες της θάλασσας, που την παραστέκουν μαζί με τη Θέτιδα, της σκουπίζουν με στοργή τον ιδρώτα κι όλο κοιτάζουν προς τον αιθέρα, σαν να προσμένουνε κάποια θεότητα που να φέρει τη λύτρωση. Και να, μέσα από τα σύννεφα, που σκεπάζουν τον ήλιο, φανερώνεται κάτι σαν βέλος χρυσό, που σιγά-σιγά παίρνει το σχήμα γυναίκας.

– Δοξασμένη να είσαι, Ελευθώ, ψιθυρίζει η Θέτις. Τα κατάφερες και ξεγέλασες τη βασίλισσα του Ολύμπου.

Τη γνώρισε. Ήταν η κόρη της Ήρας, που την κρατούσε η μητέρα της στο παλάτι το θεϊκό κλειδωμένη, να μην μπορέσει η Λητώ, η αντίζηλός της, να φέρει στο φως τον Απόλλωνα και την Άρτεμη. Μα η θεά της μητρότητας, η Ειλείθια, που την έλεγαν κι Ελευθώ, για τη λυτρωτική έλευσή της την ώρα του τοκετού, βρήκε τρόπο να δραπετεύσει από τον Όλυμπο και να τρέξει εκεί, που την είχε τάξει ο θεϊκός νόμος, δίπλα στην επίτοκο, που της άπλωνε με ικεσία τα χέρια. Και να, μόλις πάτησε στο νησί, οι ωδίνες του τοκετού πύκνωσαν, έγιναν οξύτερες, σαν σαΐτες, που μπήγονταν καυτερές στις γεννήτρας τα σπλάχνα.

Η ώρα σιμώνει. Το προαισθάνεται η μαυρομαλλούσα Λητώ, ξαπλωμένη κάτω από το δέντρο, σηκώνεται, αγκαλιάζει με τα δυο χέρια το φοίνικα και γονατίζει πάνω στη χλόη. Τα σύννεφα σκίζονται κατά τη μεριά της Ανατολής, μια κραυγή ακόμα πιο έντονη και το φως πλημμυρίζει τη Δήλο. Το πρώτο από τα δίδυμα, ο Απόλλων, γεννιέται. Ξοπίσω βγαίνει κι η Άρτεμη μ' ασημένια λάμψη. Η θεά-μαία η πολυώνυμη, η Ειλείθια, Ειλειθώ, Ελευσία, ή Ελευθώ, τό 'καμε το θαύμα της. Τα δύο νεογέννητα πλένονται με νερό καθάριο, τυλίγονται σ' ένα διάφανο σπάργανο, ελαφρό, δροσερό, και μια ζώνη χρυσή σφίγγει τη λεπτή τους μεσούλα. Η Θέτις τρέχει στον Όλυμπο, να τους φέρει τροφή θεϊκή, αβροσία και νέκταρ.

Έτσι περιγράφεται στον Ομηρικό ύμνο ο τοκετός της Λητώς κι η παντοδύναμη εξουσία της μαίας-θεάς. Μα ας δώσουμε προσοχή στις σοφές λεπτομέρειες, που προδίδουν βαθύτατη γνώση. Η Λητώ γονατίζει. Η στάση αυτή ευκολώνει τον τοκετό, όπως πίστευαν οι αρχαίοι. Γι' αυτό στην Τεγέα, όπου ταυτίζεται η Ειλείθια με την τοπική θεά Αυγή –γιατί παραστέκεται στην αυγή της ζωής του ανθρώπου– παριστάνεται σε γονυπετή στάση: *Αυγή εν γόνασι*.

Με την παρουσία της μαίας-θεάς οι ωδίνες πυκνώνουν, γίνονται έντονες και σπαρακτικές, το κορμί συσπάται, γυ-

ρεύουν κάτι να σφίξουν τα χέρια. Αλήθεια, τί ρεαλιστικές και σοφές λεπτομέρειες, που ο μύθος δανείζεται απ' τη ζωή!

Οι Έλληνες, που με την πλούσια φαντασία τους θεοποίησαν κάθε φυσική και ηθική δύναμη και γέμισαν με χαρούμενα και καλόκαρδα πλάσματα τη ζωή και τη φύση, δεν μπορούσαν να μη μορφοποιήσουν κι εκείνη που παραστέκεται στο μυστήριο της γεννήσεως του ανθρώπου, τη μαία. Η Ελευθώ, που χρωστά τ' όνομά της, όπως πιστεύεται, στη θερμή ικεσία: *Ελθέ! Ελθέ!* της γυναίκας, που μάχεται να χαρίσει μια νέα ζωή στον κόσμο, είναι η πιο τρανή αναγνώριση του ωραίου και ιερού προορισμού, που η μαία επιτελεί δίπλα στην επίτοκο.

Μα ας δούμε μια άλλη σκηνή απ' την ίδια τελετουργία. Η Αλκμήνη είναι ετοιμόγεννη και στο πλάι της στέκονται η Ειλείθια και οι Μοίρες. Μα όχι ευνοϊκές αυτή τη φορά. Η Ήρα ζηλεύει και πάλι για το εξώγαμο τέκνο, που έχει χαρίσει ο Δίας σε μια θνητή. Έχει, λοιπόν, παραγγείλει στην κόρη της να καθυστερήσει τη γέννησή του, για να προλάβει νά'ρθει στο φως ο εξάδελφός του ο Ευρυσθέας. «Όποιος γεννηθεί πρώτος», είχε πει ο Δίας, «θά 'ναι βασιλιάς και θα διατάζει τον άλλο». Λογάριαζε, όμως, χωρίς την Ήρα, που είχε σύμμαχο την ακριβοκόρη της, τη θεά των τοκετών.

Κάθονταν, λοιπόν, η Ειλείθια με τις Μοίρες έξω από την κάμαρα της Αλκμήνης, με τα χέρια πλεγμένα πάνω στα γόνατά τους, και πρόφεραν λόγια μαγικά που καθυστερούσαν τον τοκετό. Εννιά μέρες ολάκερες κι εννιά νύχτες βάσταξε το μαρτύριο της Αλκμήνης, ώσπου μια φιλενάδα της, η Γαλινθεάδα, έδωσε μ' ένα έξυπνο τέχνασμα τη λύση. Βγήκε ξαφνικά απ' την κάμαρα της γεννήτρας και φώναξε: «Η Αλκμήνη έκαμε γιό!». Τ'

αναπάντεχο αυτό νέο τρόμαξε την Ειλείθια και τις Μοίρες, που τινάχτηκαν ολόρθες λύνοντας τα χέρια τους. Αυτό έφτασε για να φύγουν τα ξόρκια, να «λυθούν τα μάγια», και να γεννηθεί στ' αλήθεια, μ' εκείνο το ψέμα, ο Ηρακλής.

Παντοδύναμη ήταν κι εδώ η θεά ή καλύτερα οι θεές της γεννήσεως. Γιατί, στην αυγή του μύθου, οι Ειλείθιες ήταν τρεις και συχνά ταυτίζονταν με τις Μοίρες. Και πολύ δίκαια! Ένας καλός τοκετός, μια υγιεινή περίθαλψη της εγκύου και του βρέφους προδιαγράφουν συχνά τη μοίρα του νεογέννητου.

Οι θεές της γεννήσεως προσωποποιούσαν και τις ωδίνες του τοκετού. Με σαίτες πικρές τις παρομοιάζει ο Όμηρος, που, διαπερνώντας το σώμα της μάνας, φέρνουν μια ώρα αρχύτερα στη ζωή το βρέφος. Με την πάροδο του καιρού, η Ειλείθια, αυθυπόστατη πια κι ευεργετική, μπαίνει στο πάνθεο του Ολύμπου: είναι κόρη της Ήρας και του Διός, αδελφή του Ηφαίστου, του Άρη, της Ήβης, ακόλουθος του Ασκληπιού, κορυφαία στον κύκλο των θεοτήτων της υγείας. Κρατεί στο χέρι ψαλίδι και νήμα για να επέμβει, αν είναι ανάγκη, χωρίζοντας από το μητρικό σώμα τη νέα ύπαρξη. Είναι σκεπασμένη με πέπλο, που το τινάζει άξαφνα πίσω της, για να τιναχτεί κι απ' τα βλέφαρα του μωρού το σκοτάδι. Αυτό συμβολίζει εξάλλου κι η δάδα, που κρατάει στο χέρι.

Πόση, αλήθεια, εξέλιξη στον ωραίο αυτό μύθο, που αγκαλιάζει τη γέννηση της ζωής! Από τις τρεις Ειλείθιες, τις Ωδίνες, τις αυστηρές κι αμείλικτες Μοίρες, που είναι πρεσβύτερες κι από τον Κρόνο –κι αλήθεια, το έργο της γεννήσεως έχει την αρχή του στην αρχή των όντων– πετιέται η μια, η ωραία, η παντοδύναμη, η φιλόνηρωτη κι ευεργετι-

κή, η θεά Ελευθώ, που της έστησαν θρόνο στον Όλυμπο, δίπλα στους μεγάλους θεούς.

Πανελλήνια είναι η λατρεία της. Στην Αθήνα, στα Μέγαρα, στον Ορχομενό, στη Χαιρώνεια, στη Σπάρτη, στη Δήλο, στην Κρήτη, στο Αίγιο, στην Τανάγρα και στην Τεγέα έχει ναούς και συχνά άλλο όνομα κι άλλη στάση, μα πάντα τον ίδιο προορισμό, νά 'ναι πλάι στη μάνα, στην πιο δημιουργική της στιγμή, που ταυτίζεται με τον πλάστη.

Στα νομίσματα του Αιγίου η μαία-θεά παριστάνεται σ' εκφραστικότητα στάση. Είναι ορθή, μ' ανυψωμένο τ' αριστερό της χέρι, μ' ανοιχτή προς τα πάνω την παλάμη, σαν να θέλει να δώσει θάρρος. Στο δεξιό της χέρι κρατεί τη δάδα, το σύμβολο της ζωής.

Στην Κρήτη, απ' τα πανάρχαια χρόνια, τη λάτρευαν μέσα σε άντρο βαθύ, που συμβολίζει, όπως κι ο μακρύς επενδύτης της, το σκοτάδι που, πριν απ' τη γέννησή του, σκεπάζει το βρέφος.

*Σφοδρός τον έσπρωξε άνεμος
στην Κρήτη απ' το Μαλέα,
προς την Τρωάδα ως έπλεε,
στον Αμνισό μέσ' στ' άντρα
της Ειλειθυίας άραξε
τα δύσκολα λιμάνια,
και κει με κόπο ξέφυγε
απ' τις ανεμοζάλες.*

Έτσι λέει ο Όμηρος στο Τ της Οδύσειας για τον Αγαμέμνονα.

Η ειδική αποστολή της «θεάς των τοκετών» μεταβιβάζεται αργότερα στην Αρτέμιδα, στην παρθένα που, όσο κι αν μένει η ίδια μακριά απ' τον έρωτα και το γάμο, δεν παύει να χαρίζει την ευλογία της στις μελλονύμφες, που πηγαίνουν μ' ευλάβεια την παραμονή του υμένιου και αφιερώνουν στην Πάναγνη Φοίβη τη ζώνη τους την παρθενική.

Δίπλα στα Προπύλαια, στην Ακρόπολη, ήταν ο ναός της θεάς, που το ξύλινο άγαλμά της το είχαν φέρει απ' τη Βραυρώνα. Εκεί πήγαιναν οι νυφούλες, πριν απ' το γάμο, γιορτάζοντας τα Λυσιζώνια. Κι η θεά-κυνηγήτρα τους χάριζε γονιμότητα κι έμενε κοντά τους σαν ήταν να γίνουν μητέρες.

Έτσι λατρευόταν κι η Άρτεμις σαν θεά της γεννήσεως, ταυτισμένη με την Ειλειθυια-Ελευθώ. Είναι πασίγνωστη η παράδοση πως, όταν γεννιόταν ο Μέγας Αλέξανδρος, η θεά είχε πάει στην Πέλλα για να παρασταθεί στην Ολυμπιάδα, κι άφησε έρημο το ναό της στην Έφεσο –ένα από τα επτά θαύματα του κόσμου– που εκείνη την ίδια νύχτα τον έκαψε ο Ηρόστρατος, για να κάνει αθάνατο τ' όνομά του.

Μα εκτός από την Άρτεμη, προστατεύει τους τοκετούς κι η θεά Αφροδίτη, που νοιάζεται για να βγει στο φως ο καρπός της αγάπης.

Ο νους του ανθρώπου, που με την πάροδο του καιρού ανυψώνει τους μύθους σε σύμβολα όλο και πιο πλατιά, δίνει και στη μαία-θεά ένα θρόνο τρανότερο, στις κορφές του Ολύμπου.

Η πονετική Ελευθώ, απ' την Άρτεμη και την Αφροδίτη, πετά στην Ήρα τη μάνα της και ταυτίζεται μαζί της. Η σύνθρονη του Διός παίρνει τότε επίθετο τ' όνομα της κόρης της και λατρεύεται σαν «Ειλειθυια Ήρα».

Στον τελικό αυτό μύθο, η ειδική θεά των γεννήσεων αποθέτει το πέπλο και το ψαλίδι της στο πανίσχυρο χέρι της Ήρας, της μάνας του κόσμου. Πιο τρανή αναγνώριση του υψηλού της προορισμού δεν υπάρχει. Η εξαίσια ώρα, που μια καινούργια ζωή έρχεται στο φως, γίνεται μυστήριο και τελείται κάτω απ' τον ίσκιο της θείκης παρουσίας!